

2. Правовий статус та професійні права журналіста

В період виборчого процесу журналісти користуються всією повнотою професійних прав, передбачених чинним законодавством та міжнародними стандартами для засобів масової інформації та журналістів. Однак, при цьому слід мати на увазі, що Законом України «Про вибори народних депутатів» встановлені певні обмеження, які стосуються не прав журналістів, а, радше, правил оприлюднення інформації. Встановлені обмеження не повинні перешкоджати журналістам виконувати свою місію «wartового демократії» та забезпечувати громадян інформацією про виборчий процес та кандидатів.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював важливу роль ЗМІ під час виборчого процесу. Зокрема, у [справі Боуман проти Великобританії](#)¹ суд зазначає: *«Вільні вибори та свобода вираження поглядів, особливо свобода політичної дискусії формують основу будь-якої демократичної системи. Ці два права взаємопов'язані і працюють на зміцнення одне одного: свобода вираження поглядів – це одна з умов, необхідних для забезпечення людям свободи вираження поглядів під час виборів законодавчих органів. За цих підстав особливо важливо, аби в період, що передує виборам, було вільне поширення різноманітних думок та інформації»*

Відповідно до [ст. 63 Закону про вибори](#), виборцям забезпечується можливість доступу до різнобічної об'єктивної та неупередженої інформації, потрібної для здійснення усвідомленого, поінформованого, вільного вибору. Саме на засоби масової інформації та журналістів покладається обов'язок забезпечити для громадян всю повноту та різнобічність інформації.

Нагадаємо про основні професійні права журналістів, що встановлені Конституцією України, законами «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» тощо.

Право на свободу висловлювань, поширення інформації та ідей, вільне вираження поглядів і переконань разом із **правом на інформацію** є одним з фундаментальних прав людини, закріплено, насамперед у ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод і ст. 34 Конституції України.

Стаття 34 Конституції України складається з трьох частин, в яких гарантується свобода думки і слова, вільне вираження поглядів і переконань, право на вільне отримання і поширення інформації, та встановлюється вичерпний перелік обмежень зазначених вище прав.

[Закон «Про інформацію» в ст. 5](#) встановлює, що кожен має право на інформацію – можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

[Стаття 7](#) цього закону встановлює важливі гарантії охорони права на інформацію, зокрема, закріплює гарантії держави на рівні права і можливості доступу до інформації всім суб'єктам інформаційних відносин; заборону обмежень на вільний вибір форм і джерел отримання інформації; забороняється вилучення і знищення друкованих видань, експонатів, інформаційних банків, документів з архівних, бібліотечних, музейних фондів, крім встановлених законом випадків або на підставі рішення суду.

¹ <http://www.echr.ru/documents/doc/2461459/2461459.htm>

Це не повний перелік усіх нормативних актів, які гарантують право на отримання інформації через ЗМІ. Окрім того, Закон України «Про вибори народних депутатів» містить окремі статті щодо інформаційного забезпечення виборів, які також встановлюють певні права як для журналістів, так і для громадян. (Див. розділи, присвячені інформаційному забезпеченню виборів на сторінці 10).

Професійні права журналістів

Закон України «Про інформацію» в редакції 2010 року визначає в одній статті права журналістів усіх ЗМІ – друкованих, телебачення та радіомовлення, інформаційних агенцій та журналістів, які працюють в інтернет-виданнях. Оскільки вказаний закон є нормативним актом загальної дії, а не спеціальним законом, який регулює лише, наприклад, інформаційні агенції або друковані ЗМІ, його дія поширюється на всі медіа. Причому, згідно зі [ст. 22](#) вказаного закону до засобів масової інформації можна віднести також і он-лайн-видання. Так закон визначає, що **масова інформація** – це інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб, **а засоби масової інформації** – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.

Відповідно, права та гарантії діяльності засобів масової інформації, встановлені [статтею 25](#) є спільними для всіх журналістів та ЗМІ й полягають у наступному.

- 1) Під час виконання професійних обов'язків журналіст **має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів**, за винятком випадків, передбачених законом.
- 2) Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.
- 3) Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.
- 4) Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.
- 5) Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).
- 6) Журналіст засобу масової інформації має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням.

Вказані права журналіста, працівника засобу масової інформації, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних засобів масової інформації, які працюють в Україні.

Проведення фото- та відеозйомок регулюється [Цивільним кодексом України](#)². Так стаття [307 ЦКУ](#) передбачає, що фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. При цьому законодавець чітко зазначає, що коли зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру згода особи на

² <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається. Це означає, що у випадку проведення заходів публічного характеру, питати згоди особи на проведення зйомок не потрібно, особа усвідомлює, що вона знаходиться у громадському місці. Отже, знімати мітинги, збори тощо можна з дотриманням вимоги, що зйомка проводиться відкрито – тобто таким чином, що особа бачить, що відбувається. При цьому не обов'язково, щоб журналіста/фотокореспондента бачила кожна особа, що знаходиться на мітингу, головне, щоб зйомка проводилась не прихованою камерою, а у відкритому режимі.

Особа, яка була знята на фото у відкритому публічному місці, може вимагати припинення її публічного показу, але тільки в тій частині, яка стосується її особистого життя. Причому, витрати, пов'язані з демонтажем запису або припиненням показу, відшкодовуються цією фізичною особою. Тягар доведення того, що події стосуються особистого життя особи, покладається на того, хто вимагає його припинення.

Як підтвердити, що Ви журналіст

На підтвердження статусу журналіста необхідно пред'явити редакційне посвідчення або інший документ, що засвідчує належність особи до засобу масової інформації.

Документами, що підтверджують статус журналіста можуть бути:

- редакційне посвідчення;
- посвідчення журналіста, видане Національною спілкою журналістів України;
- посвідчення журналіста, видане медіа-профспілкою;
- прес-карта інших журналістських, у тому числі міжнародних, організацій.

У документі, що посвідчує статус журналіста обов'язково мають бути наступні дані: прізвище, ім'я, по батькові, фото журналіста; найменування організації, яка видала документ; підпис посадової особи організації, що видала документ; печатка організації; зазначення терміну дії.

Задля безпеки журналіста не буде зайвим розмістити на звороті документа витяг з закону України «Про інформацію», а саме [статтю 25](#), яка встановлює гарантії для ЗМІ та журналістів, а також [статтю 34 Конституції України](#). Витяги з законів можна виготовити у вигляді невеликого заламінованого аркуша, на звороті якого також зазначити відповідальність за порушення законної професійної діяльності журналіста, зокрема [статтю 171 Кримінального кодексу України](#)³ «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів».

³ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>